

Turiny

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS	7
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	9
PRATARMĖ	11
PIRMAS SKYRIUS Svajonės	40
ANTRAS SKYRIUS Idėjos	74
TREČIAS SKYRIUS Erdvės	121
KETVIRTAS SKYRIUS Objektai	166
PENKTAS SKYRIUS Išvaizda	205
ŠEŠTAS SKYRIUS Jausmai	257
SEPTINTAS SKYRIUS Veiksmi	298

AŠTUNTAS SKYRIUS

Dainos

336

IŠVADOS: PASAULINIO FEMINIZMO APRAIŠKOS

379

PADĖKA

395

REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA

399

IŠNAŠOS

405

Pratarmė

1886 m. sausį britų valdomame Aukso Krante (dabar Gana) moteris paėmė plunksnaktį ir parašė laišką vos prieš metus įkurtam vietiniam laikraščiui *Western Echo*.

Mes, Afrikos moterys, esame ne tik itin nepalankiai vaizduojamos, bet ir tapusios kiekvieno į mūsų Krantą atplaukusio baltaodžio ruonio pastumdėlėmis. [...] Deja, šios rūšies žmonės su mumis elgiasi labai šiurkščiai, o kadangi nė žodžiu neprieštarovome, jie ir toliau nebaudžiami mus žemina. [...] Nors mūsų veidai ne balti ir neprimena angelėlių, galime būti tokios pat kultūringos kaip bet kuri baltaodė moteris.¹

Šis laiškas iškalbingai liudija jos, stumdomos europiečių kolonistų, jausmus, pagarbos trūkumą jos kultūrai ir kolonijinės valdžios savivalę bei nebaudžiamumą, kuriuos teko patirti tos šalies moterims. Autorė ne tik liejo pyktį, bet ir šmaikščiai žaidė žodžiais, baltaodžių vyrų valdžią pavadinusi ne „teisingu“, o tiesiog „šunsnukiais“*. Nors tos moters vardas isto-

* angl. *Just Ass* – tiesiog šunsnukis, *Justice* – teisingumas. (Čia ir toliau – vert. past.)

rijoje neišliko, jos troškimas kalbėti „visų Afrikos moterų“ vardu atkreipia mūsų dėmesį į jos įsivaizduotą afrikiečių moterų bendruomenę. Jos dalykiškam kalbos stiliui ir akiračio platumui turėjo įtakos artimosios aplinkos veiksniai, ypač tuo metu Aukso Krante afrikiečiams priklausiusi ir jų leista spauda bei globalų mastą įgavę jos amžininkų moterų judėjimai.

1886-aisiais vyko intensyvi kolonijinė ekspansija. Kai kurios galingiausios Europos valstybės sparčiai grobė Afrikos ir Azijos teritorijas, įtvirtindamos jose jėgos teise valdomo pasaulio tvarką, pagal kurią buvo reikalaujama griežčiau laikytis rasinės hierarchijos ir seksualinių normų ir su kuria vėlesniais šimtmečiais kovojo radikalai, nacionalistai bei antikolonialistai. Be to, tuo metu visame pasaulyje daug dėmesio buvo skiriama moterims lavinti, vis daugiau jų turėjo galimybę (neretai prievartinę) dirbti už atlygį, o kaip transporto priemonė išpopuliarėjęs dviratis atvėrė naujus mobilumo ir norų horizontus, kurių simboliu netrukus tapo naujoviškais, judėti patogesniais drabužiais vilkinti dviratininkė. Tai yra išėjimo taškas plačiau pasakojant apie esminius moterų savimonės pokyčius, susijusius su požiūriu į savo kūną ir gyvenimą. Mūsų aprašoma istorija nuo atskaitos taško – 1886-ųjų – nukrypsta į abi puses ir apima 250 metų trukusius mėginimus rasti politinį pateisinimą lyties pagrindu daromoms skriaudoms.

Visų moterų, metusių iššūkį moterų patiriamam blogiui, suvokimą, kaip dera tai daryti, iš esmės lėmė istorinės jų gyvento laikotarpio aplinkybės. Jų pastangos vadinti save feministėmis, moterimis, poniomis ar seserimis niekada nebuvo galutinės. Savo politiką jos formavo veikiamos klasinių, kastų, etninių, religinių, seksualinių, tautinių ir amžiaus skirtumų.

Vadinti asmenį feministu (-e) nėra savaime suprantama. Juo labiau negalime primesti „feminizmo“ termino aktyviai visuomenėje veikusiems vyrams ir moterims, kurie feminizmo arba nesuvokė, arba griežtai jį atmesdavo.

„Feminizmu“ galime naudotis tik kaip išeities tašku, kad geriau suprastume, kas idėjiškai ir taktiškai siejo judėjimus už „moterų teises“, „naująsias moteris“, „moterų nubudimą“ arba „moterų išlaisvinimą“. Taip pat pasakosiu ir apie feminizmo ribas, apie jo aklašias zonas ir patirtus nutildymus, apie jo skirtybes ir bendrybes. Pasirodo, net ir sąvoka „moterys“ (arba, kaip XIX a. gyvenę komentatoriai būdavo linkę sakyti, „moteris“) yra prieštaringa. „Lyties“, suprantamos kaip kultūrinė ir socialinė biologinės lyties išraiška, terminas įsigalėjo ir paplito tik XX a. pabaigoje. Šioje knygoje atskleisiu aktyviai besireiškiančių feministų santykį su nacionalizmu, religinėmis doktrinomis, imperializmu, utopizmu ir rasiniu mąstymu. Mano tikslas – atkreipti dėmesį į skirtingose feministų kartose ir skirtingose epochose pasikartojančias netikėtas sąsajas bei atgarsius ir taip suteikti feminizmui įkvėpimo. Tačiau be įkvėpimo egzistuoja ir kita istorija, kupina priešpriešų ir vidinės įtampos. Feministų sąjungos nuo seno turėjo savo ribas, o anksčiau gyvenusių feministų rūpesčiai ne visada tiesiogiai siejasi su skubiomis šių laikų pastangomis atskleisti ir panaikinti dėl lyties patirtas skriaudas.

Feminizmas siekia sąjungos, kuriai priklausytų daugiau nei pusė žmonijos. Tokias ambicijas puoselėjančio judėjimo žmonijos istorijoje, ko gero, dar nebuvo. Bet ko feministai nori? Visi pritaria įžvalgai, kad, palyginti su galimybe būti vyru, gimti moterimi yra nepalanku ir kad kovojant šią padėtį galima

pakeisti. Bet skirtingais istoriniais laikotarpiais feminizmo politika turėjo labai įvairių išraiškos formų ir net buvo labai skirtingai įvardijama. Feminizmas geriausiai suprantamas kaip visuma persidengiančių, sudėtingos vidinės struktūros veiksmų, klausimų ir poreikių, pradėtų formuluoti ir brandinti XVIII a. ar net anksčiau. Jis sietinas su neskubriais gyvenamojo laiko tėkmės neaplenkiančiais pokyčiais. Prieš šimtą metų britų socialistė ir feministė Ethelė Snowden feminizmą pavadino projektu, kuriuo siekiama išgryninti vyrų ir moterų esatį, pasitelkus „instinktyvias moters galias, padedančias apsaugoti žmoniją“. Mažai tikėtina, kad XXI a. feministės tapatintųsi su šia retorika, juolab kad Snowden lyčių politiką kritikavo jau Aukso Krante rašyto laiško autorė, taip ir likusi anonime. Nepaisant to, šiuolaikinio feminizmo problemikos kontekste ši istorinė feminisčių polemika atrodo nepaprastai įdomi ir aktuali. Pavyzdžiui, Snowden primygtinai kartojama mintis, kad moterys turi lygias teises tarnauti kariuomenėje, tarsi aidas atliepia ir šiandien sunkiai kelią besiskinantį siekį, kad moterys kaip lygiavertės partnerės galėtų dalyvauti karinėse operacijose.

Feministėms motyvacijos teikė ir siaubinga tikrovės, kurioje moterys nebuvo visateisės savo kūno šeimininkės, apraiškos: prievartavimai, seksualinis priekabiavimas, nepageidaujami nėštumai ir negailestingas spaudimas, patiriamas dėl įdėmių ir nuolatinių vyrų žvilgsnių. Jos atkreipė dėmesį į moterų skurdą, jų pašalinimą iš saugesnių ir geriau mokamų darbo vietų, jų kaip žmonių ir motinų pažeidžiamumą, jų neraštingumą. Jos atskleidė, kokią kainą moterims teko mokėti už tai, kad neturėjo visų įstatymais numatytų teisių, – dėl to jos prarasdavo teisę auginti savo vaikus, būdavo pasmerkia-

mos prievartiniam darbui, negaudavo tinkamos medicininės pagalbos, neturėjo teisės paveldėti žemės, – ir kokios pažeidžiamos moterys tapdavo okupacijos, karo ar bado sąlygomis. Dėl lyčių nelygybės žmonijos patiriami nuostoliai ir vargai buvo ir tebėra sunkiai suskaičiuojami bei įvertinami. Vis dėlto feministų veikla taip pat skatino kūrybiškumą ir teikė galių, būrė sąjungas ir ragino įsipareigoti keistis. Idėjos ir svajonės įgavo judėjimų ir organizuotų protestų pavidalą bei sužadino žmonėms viltį, ryžtą priešintis ir teisingumo troškimą.

Feminizmas jau ne kartą buvo nurašytas kaip keltus tikslus pasiekęs politinis judėjimas, bet kaskart, naujai moterų kartai niršiai ėmus vardyti patiriamas skriaudas, atgimdavo gyvybingesnis nei anksčiau. Šiandien vykstančių protestų dalyvės labai domisi tomis feminizmo apraiškomis, kurios neretai dviprasmiškai vadinamos keiksmoždziais. Bet dauguma aktyvisčių nėra visiškai tikros, kaip jų veikla siejasi su feminizmo istorija: vienos mini tokias „pirmtakes“ kaip Concepción Arenal, Mary Wollstonecraft arba Funmilayo Ransome-Kuti; kitos apskritai atsisako praeities ir pabrėžia „savo“ feminizmo savitumą.

Termino daugiaprasmiškumas ir praeities feminizmo sąvokos turinys neturėtų stebinti. Griežti istoriniai rėmai, į kuriuos buvo mėginama įsprausti „feminizmo bangas“, pasirodė esantys visiškai netinkami sudėtingai ir įvairialypei feminizmo istorijai atskleisti. Kalbos apie pirmą, antrą, trečią ir ketvirtą feminizmo bangą arba tokius jų variantus kaip „naujasis feminizmas“ ar „riot grrrl judėjimas“* toli gražu ne visada sutapo

* Turimas omenyje pagrindinis feminisčių, pankroko gerbėjų judėjimas, XX a. paskutiniojo dešimtmečio pradžioje kilęs JAV Vašingtono valstijoje, Olimpijos mieste.

su moterų patirtimis. Be to, daugumai moterų jų aktyvumas atrodė taip glaudžiai susijęs su kitais – socialistų, nacionalistų, antikolonialistų – judėjimais, kad feminizmo terminas buvo atmetamas kaip per daug skaldantis, per daug euroamerikietiškas, per daug akcentuojantis baltaodžius ir vidurinės klasės atstovus.

Toliau šioje knygoje bus jau girdėtų istorijų apie kovą dėl rinkimų teisės, apie protestus, kurių metu buvo svaidomi akmenys, ir apie feministes radikales, aukštinusias moterų galią ir solidarumą. Bet nerasite nė menkiausios prielaidos, kad skirtingose vietose ir skirtingu metu feminizmas galėtų atrodyti taip pat. Ši knyga skirta pagrindiniam feminizmo paradoksui aptarti: kaip judėjimas feminizmas primygtinai ragina leisti moterims reikštis visose socialinio ir politinio gyvenimo srityse ir reikalauja iš esmės keisti šias uždaras struktūras, bet, kita vertus, feminizmui kaip reiškiniui būdingos savos fragmentiškumo formos ir siekis išplėsti savo ribas, vienodomis sąlygomis įtraukiant į savo orbitą visas moteris. Juodaodėms, darbininkų klasei priklausančioms, lesbietėms, transseksualėms ir biseksualėms, negalią turinčioms, nevakarietišškai kultūrai priklausančioms ir nekrikščionėms moterims dažnai užkertamas kelias prisijungti prie judėjimo, kurį teoretikė Chela Sandoval pavadino „dominuojančiu feminizmu“.² Nepaisant kosmopolitiškų ištakų, kurios bus aptartos tolesniuose skyriuose, feminizmas dažnai buvo siejamas su vakarietiškos emancipuotų moterų kultūros modeliu. Skirtingą patirtį ir tikslus turinčių moterų balsai ne visuomet būdavo girdimi ir feministų judėjimas ne visada atitiko jų poreikius. Archyvinėje medžiagoje (ten, kur apskritai paliudytos feminizmo ap-

© Graham Copekoga

Lucy Delap – šiuolaikinės Didžiosios Britanijos istorikė, tyrinėjanti lyčių istoriją ir feminizmo raidą. Lucy Delap skaito istorijos paskaitas Kembridžo universitete ir yra Murray Edwardso koledžo tarybos narė. Jos knyga *The Feminist Avant-Garde* („Feministų avangardas“) 2008 m. pelnė Moterų istorijos tyrinėjimų premiją, o Karališkoji istorikų draugija jai skyrė Visuomenės istorijos premiją už viešą diskusiją ir pastangas formuoti visuomenės nuomonę.

„Šioje puikioje knygoje [...] pasaulinio feminizmo istorija gvil-
denama skaidant ją temomis, o pateikiant bendrą požiūrį vis dėlto
atsižvelgiama ir į atitinkamus niuansus [...]. Meistriškas kūrinys.“

– JANA BYARS,
New Books in Gender Studies

„Būtina perskaityti šią kelrodę knygą [...]. Tai išskirtinė knyga
naujausių laikų istoriografijoje, vertinga šios srities specialistams ir
teikianti įkvėpimo plačiajai skaitytojų auditorijai.“

– ANNE COVA,
Lisabonos universitetas, *Reviews in History*